

Autor: **Karolina Drabikowska**

Promotor: **dr hab. Anna Bloch-Rozmej**

Katolicki Uniwersytet Lubelski

Wydział Nauk Humanistycznych

Instytut Filologii Angielskiej

Substance and Function of Phonological Primes. Synchronic and Historical Perspectives

Streszczenie

Tematyka niniejszej rozprawy doktorskiej oscyluje wokół dwóch aspektów natury podstawowych jednostek melodycznych, a mianowicie, substancji i funkcji elementów w ramach modelu teoretycznego zwanego Fonologią Rządu. Celem rozprawy jest analiza sposobu kodowania fonetycznych korelatów elementów, roli ich tożsamości i statusu w przyjętej tradycji teoretycznej poprzez studium porównawcze dwóch radykalnie różnych podejść w ramach wyżej wymienionego nurtu – standardowej Fonologii Rządu i jej nowszego odłamu, tzw. Fonologii Rządu 2.0. Ponadto, z uwagi na teoretyczną niewystarczalność modelu standardowego, praca próbuje rozwinąć przyjęte narzędzia teoretyczne i wypracować kolejne rozwiązania w ramach nowszego modelu. Ponieważ dotychczasowe badania w ramach Fonologii Rządu 2.0 skupiały się na strukturze, a w szczególności na zjawiskach dotyczących długości głosek, niniejsza praca jest pierwszą próbą szerszego ujęcia aspektu melodycznego w tym modelu. Aby osiągnąć zakładane cele, zostają przeprowadzone wnikliwe rozważania dotyczące teoretycznych założeń obu podejść. Refleksja ta poprzedza analizę procesów historycznych i synchronicznych, która ujawnia, że model Fonologii Rządu 2.0 posiada lepsze mechanizmy wyjaśniające badane zjawiska oraz definiuje swoistą rolę substancji i funkcji. Rozprawa składa się ze wstępu, trzech rozdziałów oraz konkluzji, szczegółowo przedstawiającej wypracowane wnioski.

W rozdziale pierwszym przedstawiono główne założenia standardowej Fonologii Rządu, dotyczące funkcji i substancji elementów, poprzedzone zwięzłym zarysem historycznym, nakreślającym kontekst powstania tej teorii. Z uwagi na hierarchiczność reprezentacji fonologicznej zademonstrowano także jego strukturę oraz pojęcia licencjonowania i rządu, które stanowią o powiązaniu poszczególnych komponentów tej konstrukcji. W sekcji dotyczącej substancji zawarto charakterystykę elementów jako cząsteczek prywatnych i autonomicznych, stanowiących matryce wzorców akustycznych, których realizacja fonetyczna jest zależna od zaistnienia licencjonowania autosegmentalnego

między nimi a pozycją szkieletu. Ich molekularny charakter ujawnia się także w możliwości „dryfowania”, gdy nie są one podłączone do żadnej z pozycji szkieletu. Zbiór przyjęty w tym modelu jest wrodzony i uniwersalny, z zastrzeżeniem możliwości wyłączenia z zastosowania niektórych elementów w danym języku, a ich dokładna fonetyczna interpretacja może być zmienna i charakterystyczna dla poszczególnych języków. W tym rozdziale została scharakteryzowana także strukturalna organizacja warstwy melodycznej wraz z konsekwencjami rozszczepienia jej rdzenia. W wyniku zestawienia przyjętego poglądu na naturę elementów z wymogami fonologii bezsubstancjalnej ustalono, że Fonologia Rządu jest w istocie podobnym podejściem i sformułowano stosowną definicję substancji. Funkcjonalny aspekt elementów fonologicznych przejawia się w ich możliwości przyjmowania statusu członu głównego (*head*) lub operatora. Dodatkowo przedstawiono alternatywne podejście, w którym funkcja operatora jest rozbita na dwie kolejne, tj. operatora i zależnej. Element w funkcji członu głównego charakteryzuje się większym wkładem w realizację fonetyczną segmentu. Może on łatwiej wchodzić w interakcje z innymi segmentami, a także posiadać poszerzoną liczbę fonetycznych korelatów. Z tej przyczyny, status elementów jest wykorzystywany w podejściach, które próbują zmniejszyć przyjęty zbiór. Zarówno funkcja jak i substancja podlegają restrykcjom wprowadzanym przez tzw. ograniczenia licencjonowania.

Celem rozdziału drugiego jest wykazanie, w jaki sposób Fonologia Rządu 2.0 powiązana jest ze standardowym podejściem oraz, na co położono główny nacisk, pod jakimi względami są to modele rozbieżne. Po pierwsze, należy zauważyć, że przyjęty model jest radykalnie odmienny poprzez zastosowanie konstrukcji w postaci drzew, zapożyczonych od Programu Minimalistycznego w składni. Ponadto przyjmuje on podejście niesegmentalne, w którym reprezentacje fonologiczne mają odzwierciedlać ciągłość sygnału akustycznego. Podstawowy budulec tychże reprezentacji stanowią pozycje zgrupowane w komponenty, gdzie pozycja główna i dopełnienia ulegają operacji scalenia. Powstałe w wyniku tej operacji projekcje także mogą stanowić dopełnienie członu głównego, którym w każdej domenie fonologicznej jest ośrodek sylaby. W modelu Fonologii Rządu 2.0 standardowe elementy **h**, **?**, i **A** zostają zastąpione przez strukturę, natomiast element **H** zastąpiony zostaje przez relację licencjonowania, tzw. *m-command*. Jednocześnie relacja ta jest odpowiedzialna za długość samogłosek oraz spółgłosek, jeśli w przypadku tych drugich wiąże się z procedurą przekroczenia maksymalnej projekcji nagłosu. Pozostałe elementy (**I**, **U** i **L**) przyjmują formę anotacji, czyli stanowią własność pozycji. Jako cechy, nie molekuly, charakteryzuje je

prywatność, lecz pozbawione są autonomii. Możliwość przypisania danego atrybutu do konkretnych pozycji w strukturze jest ograniczone poprzez relacje wiązania. W odniesieniu do substancji należy zauważyć, że Fonologia Rządu 2.0 przypisuje ją nie tylko elementom, ale także strukturalnym komponentom i relacjom między pozycjami. Funkcja natomiast może zostać zastąpiona poprzez pozycjonowanie anotacji, co także stanowi przedmiot dociekań w rozdziale trzecim.

Rozdział trzeci koncentruje się na wybranych zjawiskach historycznych języka staroangielskiego i współcześnie zachodzących w szwajcarskim dialekcie języka romansz używanym w rejonie Surselwa. Rozpoczęto od zwięzłego wprowadzenia pojęcia zmiany dźwiękowej i fonetycznej analogii oraz zaprezentowano pokrótce źródła danych i system fonologiczny języka staroangielskiego. Wśród analizowanych procesów znalazły się: międzyośrodkowe udźwięcznienie przedniojęzykowych spółgłosek szczelinowych wraz z unikalnym brakiem udźwięcznienia spółgłosek szczytowych poprzedzonych głoską [r], zjawisko zmiękczenia zwarto-wybuchowych i szczelinowych spółgłosek miękkopodniebiennych, złamanie czyli dyftongizacja i tylny przegłos samogłosek przednich w dialekcie zachodniosaskim oraz dyftongi wstępujące i zstępujące w sylabie zamkniętej w dialekcie rejonu Surselwa. Porównano także dystrybucje spółgłosek nosowych miękkopodniebiennych w dialekcie zachodniosaskim i rejonu Surselwa oraz ich wpływ na poprzedzające ośrodki.

W wyniku rozważań i analiz przeprowadzonych w pracy ustalono hierarchię przyjętych w modelu form licencjonowania pod względem ich siły. W szczególności jednak skupiono się na dotychczas niebadanych aspektach, czyli pozycjonowaniu i tożsamości elementów, które decydują o ich interakcji z przyległymi pozycjami w strukturze. Wykazano, że umiejscowienie elementu w strukturze ma wpływ na jego wkład w realizację fonetyczną komponentu, w którym jest anotowany, oraz na możliwość rozciągnięcia jego interpretacji na inne komponenty. Ponadto tożsamość elementów znajdujących się w komponentach licencjonujących i licencjonowanych okazała się czynnikiem przyczyniającym się do integracji licencjonowanych projekcji. Pokazano także, że tożsamość ta może być traktowana jako nieistotna, gdy podobieństwo przyległych komponentów jest wysokie i musi zostać zmniejszone poprzez przemieszczenie pozycji w projekcji. W pracy zaproponowano także nowe narzędzie, tzw. *A-bridge*, czyli mechanizm chroniący mostowane projekcje przed relacją wiązania i wpływem pochodzącym z innych komponentów.